

Jarosław Jastrzębski
Kraków

Organizacja Izby Rzemieśniczej w Białymstoku w latach 1927–1939

Wprowadzenie

Izba Rzemieśnicza w Białymstoku wpisała się na trwałe w dzieje swego miasta-siedziby, jak i regionu. Powołana w okresie międzywojennym, funkcjonuje do dziś, choć pod zmienioną nazwą, jako Izba Rzemieśnicza i Przedsiębiorczości w Białymstoku. Pomimo że, jak sama Izba przyznaje, jej archiwum przedwojenne zaginęło (w większości zapewne po prostu zniszczone¹), a jej działalność w latach 1939–1945 uległa zawieszeniu², to jednak wiele aspektów jej funkcjonowania w II Rzeczypospolitej jest możliwe do odtworzenia. W niniejszej pracy zajmiemy się odtworzeniem struktury organizacyjnej Izby Rzemieśniczej w Białymstoku i jej zmianom w okresie międzywojennym.

Powstanie i funkcjonowanie białostockiej Izby w okresie międzywojennym pozostaje w ścisłym związku z dziejami rzemiosła polskiego II Rzeczypospolitej. A bez wątplenia najistotniejszą datą w jego historii był 16 grudnia 1927 roku. W tym bowiem dniu weszło w życie *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym*³. Znaczenie tego faktu wynika nade wszystko z dwóch czynników.

Był to pierwszy akt normatywny od chwili odzyskania przez Polskę państwowości, który regulował sprawy działalności rzemieśniczej w sposób powszechny, kompleksowy i jednolity dla całego kraju⁴. Aby uświadomić sobie wagę tego faktu, przypomnijmy, że Rzeczpospolita Polska powstała z ziem wchodzących

¹ Czas wojny ma swoje prawa, w mniejszym lub większym stopniu dotknęło to niemal wszystkie izby rzemieśnicze. Część archiwaliów mogła po prostu zostać wykorzystana na opał.

² Oficjalna witryna internetowa Izby Rzemieśniczej i Przedsiębiorczości w Białymstoku: www.rzemioslo.bialystok.pl/pl/izba.php?m=130.

³ *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym* – „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” (Dz.U.) z 1927 r. Nr 53, poz. 468. Dalej zwane *Rozporządzeniem o prawie przemysłowym*, a jego postanowienia – prawem przemysłowym.

⁴ Jedynie czasowo z wyłączeniem województwa śląskiego dysponującego własną autonomią i w związku z tym Sejm Śląski z pewnym opóźnieniem wyraził stosowną zgodę.

uprzednio w skład trzech państw: Rosji, Austro-Węgier i Niemiec. W każdej z tych części obowiązywały odrębne systemy prawne, także względem rzemiosła. Pewną odrębność wykazywało również Królestwo Polskie, najpierw jako część Cesarstwa Rosyjskiego, a następnie jako państwo zależne, posiadające od początku 1918 roku (a w niektórych aspektach nawet od 1917 roku) pewien poszerzający się stale zakres samodzielności, który przekształcił się w niepodległość – pod symboliczną datą 11 listopada 1918 roku. Z podziałami zaborczymi wiązał się też zróżnicowany poziom rozwoju ekonomicznego i infrastruktury gospodarczej (instytucji, zwyczajów, uwarunkowań prawnych, społecznych oraz politycznych) na obszarze tak powstałej Polski.

Po drugie, *Rozporządzenie o prawie przemysłowym*, dogłębnie przebudowało stosunki w rzemiośle, wprowadzając obejmującą cały kraj sieć izb rzemieślniczych, jako (wówczas) hierarchicznie najwyższych organizacji samorządu rzemieślniczego⁵. Do 1927 roku izby rzemieślnicze istniały jedynie na obszarze byłego zaboru pruskiego⁶. Nie ulega wątpliwości, że pozytywne doświadczenia z tych ziem wpłynęły decydująco na wprowadzenie tego typu instytucji w całej Polsce. W każdym razie wydaje się, że ostatecznie przesądziła o tym z jednej strony potrzeba koordynacji działań środowiska rzemieślniczego względem państwa (zwłaszcza na szczeblu centralnym i wojewódzkim), a z drugiej wola narzucenia przez państwo niezbędnej kontroli nad niektórymi sferami funkcjonowania rzemiosła. Warto jednak zauważyć, że wprowadzenie instytucji izb rzemieślniczych znacznie osłabiło rolę cechów, od wieków podstawowych organizacji samorządu rzemieślniczego. Izby przejęły bowiem od nich nie tylko funkcję głównego reprezentanta wobec władz publicznych, ale również kompetencję do nadawania tytułów zawodowych czeladnika i mistrza we wszystkich zawodach rzemieślniczych⁷.

Podstawy formalno-prawne

Sieć izb rzemieślniczych w Polsce została utworzona na podstawie *Rozporządzenia o prawie przemysłowym*. Instytucję izb rzemieślniczych normowały w nim artykuły od 168 do 194⁸. Izba Rzemieślnicza w Białymstoku została utworzona

⁵ Dopiero w 1933 roku ustanowiono jednostkę jeszcze wyższego rzędu – Związek Izb Rzemieślniczych Rzeczypospolitej Polskiej.

⁶ Przed wejściem w życie prawa przemysłowego na terenie Polski istniały w sumie cztery izby rzemieślnicze: w Poznaniu, Grudziądzu, Bydgoszczy i Katowicach. Działały one jeszcze na podstawie niemieckiej ustawy z 26 lipca 1897 roku – W. Kotowski, *Rzemiosło Bydgoskie i izby rzemieślnicze w regionie pomorsko-kujawskim w okresie międzywojennym*, Bydgoszcz 1980, s. 6–7.

⁷ J. Jastrzębski, *Rzemiosło II Rzeczypospolitej w latach 1927–1939. Uwarunkowania formalno-prawne*, Kraków 2009.

⁸ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468.

tak, jak i 16 podobnych powołanych w innych rejonach Polski, *Rozporządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 12 grudnia 1927 r. o ustanowieniu izb rzemieślniczych, wyznaczeniu ich siedzib i okręgów*. Wydano je na podstawie art. 168 i art. 169 prawa przemysłowego. Zatem za oficjalną datę powstania Izby Rzemieślniczej w Białymstoku należy uznać dzień 30 grudnia 1927 roku, czyli moment wejścia w życie tego rozporządzenia⁹. Odtąd stale funkcjonuje w życiu społeczno-gospodarczym Białegostoku i okolic, aż po czasy nam współczesne¹⁰. Jednak faktyczną działalność Izba rozpoczęła dopiero w 1929 roku, z chwilą ukonstytuowania się jej władz. Długi okres przejściowy, oddzielający moment formalnego powstania od momentu faktycznego podjęcia działalności, był niezbędny do przygotowania przez Ministra Przemysłu i Handlu statutu białostockiej Izby oraz dla przeprowadzenia pierwszych powszechnych wyborów do Izby wśród rzemieślników województwa białostockiego, i nie był w skali kraju niczym nietypowym¹¹.

W okresie II Rzeczypospolitej jeszcze dwukrotnie dokonywano generalnej zmiany przepisów państwowych dotyczących izb rzemieślniczych. Po raz pierwszy stało się to 30 października 1933 roku, kiedy to moc obowiązującą uzyskało *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o izbach rzemieślniczych i ich związku*. Stosowne normy zawarte zostały w artykułach od 1 do 17 oraz od 26 do 28 tego rozporządzenia¹². Spowodowało to konieczność ponownego ukonstytuowania się izb rzemieślniczych i dostosowania ich struktury do nowych przepisów. Choć prawodawca mówił wręcz o ponownym utworzeniu, szczegółowe przepisy, zapewniające pełną ciągłość prawną pomiędzy izbami dotąd istniejącymi a nowo tworzonymi, pozwalają na stwierdzenie, że doszło faktycznie jedynie do ponownego ukonstytuowania się starych izb rzemieślniczych i ich płynnego przekształcenia w nowe, w istocie bez przeprowadzania likwidacji¹³. Zatem za formalną datę ponownego ukonstytuowania się Izby Rzemieślniczej w Białymstoku można by przyjąć dzień 14 grudnia

⁹ *Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 12 grudnia 1927 r. o ustanowieniu izb rzemieślniczych, wyznaczeniu ich siedzib i okręgów* – Dz.U. z 1927 r. Nr 117, poz. 1003. Weszło w życie z dniem ogłoszenia – 30 grudnia 1927 roku.

¹⁰ Pisane w marcu 2010 roku.

¹¹ To samo dotyczyło np. Izby Rzemieślniczej w Krakowie. J. Jastrzębski, *Powstanie Izby Rzemieślniczej w Krakowie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2007, z. 134, s. 105–121.

¹² *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o izbach rzemieślniczych i ich związku* – Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638. Dalej zwane *Rozporządzeniem o izbach rzemieślniczych i ich związku*. Weszło w życie z dniem ogłoszenia – 30 października 1933 roku.

¹³ Art. 26 stanowił, że izby rzemieślnicze, istniejące w dniu jego wejścia w życie, działały nadal w dotychczasowym składzie i stosując się do nowych regulacji, do czasu ukonstytuowania się nowych izb rzemieślniczych, które przejęły wszelkie sprawy oraz majątek i zobowiązania starych izb rzemieślniczych. Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638.

1933 roku, oznaczający wejście w życie *Rozporządzenia Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 7 grudnia 1933 r. o ustanowieniu granic okręgów i siedzib izb rzemieślniczych*¹⁴, choć bardziej precyzyjnie byłoby uznać, że stało się to z chwilą ukonstytuowania się Zebrania Radców, najwyższego organu Izby w myśl *Statutu z 1934 roku*.

Kolejna reforma instytucji izb rzemieślniczych została dokonana 28 lipca 1939 roku. W tym bowiem dniu weszła w życie *Ustawa z dnia 19 lipca 1939 r. o izbach rzemieślniczych i ich związku*. Interesujące nas normy prawne zawierały jej artykuły od 1 do 20 oraz od 28 do 34¹⁵. Akty wykonawcze do nowej ustawy nie zostały wydane do końca istnienia II Rzeczypospolitej, gdyż pełną jej realizację przerwała wojna. Należy jednak pamiętać, że po zakończeniu konfliktu zbrojnego izby rzemieślnicze funkcjonowały właśnie w oparciu o wyżej wymienioną ustawę, bowiem formalnie utraciła moc obowiązującą dopiero 1 października 1956 roku¹⁶. Także po zmianach z 1939 roku zapewniono ciągłość prawną. Izby rzemieślnicze, istniejące w dniu wejścia w życie *Ustawy o izbach rzemieślniczych i ich związku*, działać miały aż do ukonstytuowania się izb w nowym składzie. Na nowo zaś ukonstytuowane Izby miały przejąć wszelkie ich dotychczasowe sprawy, majątek i zobowiązania¹⁷.

Oprócz prawa przemysłowego najistotniejszym aktem prawnym normującym organizację i funkcjonowanie izby rzemieślniczej był jej indywidualny statut. Nadawał go Minister Przemysłu i Handlu odrębnym rozporządzeniem. Ale już jego zmiany mogła dokonać sama zainteresowana izba, wymagało to jednak zatwierdzenia wspomnianego ministra¹⁸. Od 30 października 1933 roku do 27 lipca 1939 roku, co prawda podobnie jak poprzednio, statut każdej izbie nadawał Minister Przemysłu i Handlu, ale – w przeciwieństwie do wcześniejszych unormowań – nie mogła go zmienić sama izba, lecz wyłącznie wspomniany Minister, po wysłuchaniu jej opinii¹⁹. Jednak już 28 lipca 1939 roku powrócono do rozwiązania zawartego pierwotnie w prawie przemysłowym²⁰.

¹⁴ *Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 7 grudnia 1933 r. o ustanowieniu granic okręgów i siedzib izb rzemieślniczych* – Dz.U. z 1933 r. Nr 98, poz. 757. Weszło w życie z dniem ogłoszenia, czyli 14 grudnia 1933 roku.

¹⁵ *Ustawa z dnia 19 lipca 1939 r. o izbach rzemieślniczych i ich związku* – Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434. Dalej zwana *Ustawą o izbach rzemieślniczych i ich związku*. Weszła w życie z dniem ogłoszenia – 28 lipca 1939 roku.

¹⁶ Z chwilą wejścia w życie, z dniem ogłoszenia, *Ustawy z dnia 11 września 1956 r. o izbach rzemieślniczych i Związku Izb Rzemieślniczych* – Dz.U. z 1956 r. Nr 41, poz. 190.

¹⁷ Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

¹⁸ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468.

¹⁹ Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638.

²⁰ Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

Minister Przemysłu i Handlu wydał pierwszy *Statut Izby Rzemieślniczej w Białymstoku* 23 lipca 1928 roku (*Statut z 1928 roku*)²¹. Gruntowna zmiana przepisów państwowych w 1933 roku spowodowała konieczność wydania nowych statutów dla izb rzemieślniczych, zgodnych z postanowieniami *Rozporządzenia o izbach rzemieślniczych i ich związku*. Minister Przemysłu i Handlu wydał nowy *Statut Izby Rzemieślniczej w Białymstoku* 11 stycznia 1934 roku (*Statut z 1934 roku*)²². W okresie międzywojennym dokonano jednej jego nowelizacji, z dniem 1 kwietnia 1939 roku²³.

Zakres działalności

Obszar terytorialny działania każdej izby oraz jej siedzibę określał Minister Przemysłu i Handlu, z uwzględnieniem podziału terytorialnego Polski na województwa i powiaty²⁴. 31 stycznia 1935 roku wprowadzono nowelizację *Rozporządzenia o izbach rzemieślniczych i ich związku* stanowiącą odtąd, że o granicach i zmianie granic okręgów oraz miejscach siedzib izb rzemieślniczych stanowiła Rada Ministrów, na wniosek Ministra Przemysłu i Handlu²⁵. Przepis ten utrzymała w mocy *Ustawa o izbach rzemieślniczych i ich związku*²⁶. Okręgiem Izby Rzemieślniczej w Białymstoku było w całym okresie międzywojennym terytorium województwa białostockiego²⁷.

Obowiązywała zasada, że w nazwie izby rzemieślniczej umieszczano nazwę miejscowości, w której znajdowała się jej siedziba. Dotyczyło to również kwestii użycia w nazwie formuły „izba rzemieślnicza”, która została zastrzeżona. Żadna inna organizacja i instytucja, bez względu na jej charakter lub

²¹ *Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 7 lipca 1928 r. w sprawie statutu izby rzemieślniczej w Białymstoku* – „Monitor Polski” (M.P.) z 1928 r. Nr 167, poz. 319. Weszło w życie w dniu ogłoszenia, czyli 23 lipca 1928 roku.

²² *Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 18 grudnia 1933 r. w sprawie statutu izby rzemieślniczej w Białymstoku* – M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13. Weszło w życie w dniu ogłoszenia, czyli 11 stycznia 1934 roku.

²³ *Zarządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 9 marca 1939 r. o zmianie statutu Izby Rzemieślniczej w Białymstoku* – M.P. z 1939 r. Nr 60, poz. 116. Weszło w życie z dniem 1 kwietnia 1939 roku.

²⁴ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468, Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638.

²⁵ *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1934 r. o unormowaniu właściwości władz i trybu postępowania w niektórych działach administracji państwowej* – Dz.U. z 1934 r. Nr 110, poz. 976. Ogłoszone 31 grudnia 1934 roku. Weszło w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia, czyli 31 stycznia 1935 roku.

²⁶ Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

²⁷ Dz.U. z 1927 r. Nr 117, poz. 1003, M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319, Dz.U. z 1933 r. Nr 98, poz. 757, M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

cel, nie mogła używać tej formuły w swojej firmie. Także zastrzeżenie języka polskiego jako urzędowego izb rzemieślniczych obowiązywało w całym okresie 1927–1939²⁸.

Zasadniczym celem działania Izby Rzemieślniczej w Białymstoku było stałe reprezentowanie interesów rzemiosła województwa białostockiego²⁹. W szczególności do jej zadań należało: współdziałanie z władzami państwowymi w sprawach popierania rozwoju rzemiosła, poprzez udzielanie informacji i wydawanie opinii; przedstawianie władzom wniosków dotyczących interesów rzemiosła; składanie rocznych sprawozdań ze stanu rzemiosła w swym okręgu. Regulowała ona także sprawy terminatorskie, zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawowymi; tworzyła komisje egzaminacyjne: na czeladników i mistrzów oraz na podkuwaczy koni³⁰; mogła tworzyć i wspierać szkoły rzemieślnicze oraz w inny sposób przyczyniać się do podnoszenia wykształcenia i sprawności zawodowej mistrzów, czeladników i terminatorów³¹.

Cechy miały obowiązek stosować się do zarządzeń izb rzemieślniczych w zakresie przewidzianym przez państwowe przepisy prawne. Wszelkie postanowienia statutów oraz uchwały zebrań cechowych dotyczące nauki w rzemiośle, które byłyby sprzeczne z ich zarządzeniami, uznawano za nieważne³². Dawało to bardzo mocną pozycję izbom rzemieślniczym. Rozwiązanie to było podstawą ich znaczenia i wpływu na rzemiosło. Jest to też w pełni zrozumiałe, skoro izba rzemieślnicza miała również przyznane kompetencje administracyjne w niektórych sferach funkcjonowania rzemiosła (sprawy terminatorskie, komisje egzaminacyjne na czeladników i mistrzów itp.).

Od 30 października 1933 roku zakres działalności Izby, w stosunku do poprzednich unormowań prawnych, został poszerzony. Doszło do popierania instytucji badawczych, muzeów, wystaw, pokazów, jarmarków rzemieślniczych, biur informacyjnych. Także wyznaczanie osób, powołanych do wydawania opinii, wymagających wiarygodności i znajomości w zakresie przedmiotów, mających znaczenia dla rzemiosła oraz przedstawianie kandydatów (w przypadkach, w których udział reprezentantów rzemiosła przewidywały obowiązujące przepisy) na stanowiska sędziów handlowych, członków rad państwowych, komisji szacun-

²⁸ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468, Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638, Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

²⁹ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319, M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

³⁰ Wynikało to z art. 3 ust. 1 pkt. 4 *Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o kwalifikacjach zawodowych osób, trudniących się samodzielnie kuciem koni*, a jej osobne traktowanie wynika z dzielenia się w tym zakresie zadaniami z izbą rolniczą – Dz.U. z 1928 r. Nr 36, poz. 334.

³¹ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468, M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

³² Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468.

kowych itp., oraz wydawanie opinii oraz zaświadczeń o istniejących zwyczajach w rzemiośle. Do zadań zaliczono również tworzenie sądów polubownych do rozstrzygania sporów wynikłych ze stosunków zawodowych między rzemieślnikami, którzy nie należeli do zrzeszeń rzemieślniczych lub należeli do zrzeszeń, których statuty nie przewidywały sądów polubownych. A także zbieranie danych statystycznych dotyczących rzemiosła, współdziałanie ze Związkiem Izb Rzemieślniczych Rzeczypospolitej Polskiej³³ i z rzemieślniczymi związkami gospodarczymi w spełnianiu ich zadań oraz wykonywanie innych czynności i zadań zleconych ustawami lub rozporządzeniami ministrów³⁴.

Szczególnie uprawnienie izbom rzemieślniczym przyniosła zmiana polskiej konstytucji³⁵ oraz idąca za nią nowa ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej z 1935 roku³⁶. Specjalna procedura wyłaniania kandydatów na posłów przekazywała to uprawnienie zgromadzeniom okręgowym. Izby rzemieślnicze uzyskały prawo wyboru przedstawicieli do tego organu według zasady 1 delegat na 500 wyborców do izby, zamieszkałych na obszarze okręgu wyborczego. Delegatem takim mógł zostać wyborca, zamieszkujący w okręgu wyborczym co najmniej rok przed zarządzeniem wyborów do Sejmu. Zgromadzenia okręgowe wybierały po 4 kandydatów na posłów, którzy startowali następnie w wyborach do Sejmu³⁷.

Ustawa o izbach rzemieślniczych i ich związku z 1939 roku ponownie poszerzyła zakres działania izb rzemieślniczych w stosunku do poprzednich przepisów. Powiększono go o organizowanie zbiorowych przedsięwzięć o charakterze gospodarczym, popieranie organizacji gospodarczych i finansowych działających w rzemiośle oraz organizowanie burs terminatorskich³⁸. Jednak to ostatnie poszerzenie miało charakter czysto formalny, bowiem Izba mogła wykonywać te zadania i wcześniej, odpowiednio szeroko interpretując kompetencje przyznane już wcześniej.

³³ J. Jastrzębski, *Prawne regulacje działalności Związku Izb Rzemieślniczych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1933–1939*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2005, z. 132, s. 167–174.

³⁴ Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638, M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

³⁵ *Ustawa konstytucyjna z 23 kwietnia 1935 roku* – Dz.U. z 1935 r. Nr 30, poz. 227. Weszła w życie z dniem ogłoszenia, czyli 24 kwietnia 1935 roku.

³⁶ *Ustawa z 8 lipca 1935 roku Ordynacja wyborcza do Sejmu* – Dz.U. z 1935 r. Nr 47, poz. 319. Weszła w życie z dniem ogłoszenia, czyli 10 lipca 1935 roku.

³⁷ W. Komarnicki, *Ustrój państwowy Polski współczesnej. Geneza i system*, Kraków 2006, s. 287–290.

³⁸ Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

Organy władzy

Izba rzemieślnicza posiadała status osoby prawnej i w związku z tym mogła nabywać majątek ruchomy i nieruchomy, zawierać umowy, zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywaną, a za zobowiązania odpowiadała swoim majątkiem³⁹. Jako osoba prawna Izba Rzemieślnicza w Białymstoku działała za pośrednictwem swych organów.

Głównymi organami Izby Rzemieślniczej w Białymstoku były pierwotnie: Zebranie Członków, Zarząd oraz Sekretarz⁴⁰. *Statut z 1934 roku* przyniósł zmianę powyższej struktury, idąc za postanowieniami *Rozporządzenia o izbach rzemieślniczych i ich związku*. Organami Izby były odtąd: Zebranie Radców, Zarząd oraz Dyrektor⁴¹. *Ustawa o izbach rzemieślniczych i ich związku* wprowadziła obligatoryjnie organ kontroli wewnętrznej, bowiem od 28 lipca 1939 roku za organ władzy izby rzemieślniczej uznano również komisję rewizyjną⁴². Należy jednak zwrócić uwagę, że komisje takie, pomimo braku bezpośrednich wskazań ustawowych, były już dawniej tworzone przez izby rzemieślnicze, korzystano bowiem z przepisów umożliwiających powoływanie przez zebranie członków, a później zebranie radców, komisji stałych.

Statut z 1928 roku określał, że wzór pieczęci Izby Rzemieślniczej w Białymstoku zatwierdzał Minister Przemysłu i Handlu w porozumieniu Ministrem Spraw Wewnętrznych⁴³. *Statut z 1934 roku* znosił konieczność powyższego zatwierdzenia, lecz sam określił wygląd pieczęci. Figurowało na niej godło Rzeczypospolitej Polskiej, a w otoku napis „Izba Rzemieślnicza w Białymstoku”⁴⁴.

Zebranie Członków → Zebranie Radców

Hierarchicznie najwyższym organem władzy Izby Rzemieślniczej w Białymstoku było Zebranie, a ściślej mówiąc Zebranie Członków, które w 1934 roku zostało zastąpione Zebraniem Radców.

Zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami normatywnymi izba rzemieślnicza nie była ani stowarzyszeniem rzemieślników różnych zawodów, ani federacją cechów lub innych organizacji rzemieślniczych. Tworzyli ją reprezentanci, wybierani w wyborach powszechnych przez rzemieślników. Było to zatem rozwiązanie

³⁹ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468, Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638, Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

⁴⁰ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

⁴¹ M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13, Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638.

⁴² Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

⁴³ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

⁴⁴ M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

dość nietypowe, bowiem Izba stanowiła w ten sposób ciało kolegialne posiadające osobowość prawną. Podmiot polityczny, wybierający jej najważniejszy organ – samodzielni rzemieślnicy, był jakby poza Izbą, gdyż jej członkami byli dopiero ich reprezentanci.

Pierwotnie Izba Rzemieślnicza w Białymstoku składała się z 16 członków i 16 zastępców członków, wybranych przez rzemieślników, prowadzących samodzielne przedsiębiorstwo w okręgu Izby co najmniej od trzech lat, posiadających obywatelstwo polskie i korzystających z pełni praw cywilnych. Bierne prawo wyborcze posiadali rzemieślnicy, posiadający czynne prawo wyborcze, o ile ukończyli 30 rok życia, z wyłączeniem prawomocnie skazanych wyrokiem sądowym za przestępstwa, pociągające za sobą utratę prawa wybieralności i wybierania do Sejmu na czas trwania utraty tego prawa.

Członków izby wybierano na kadencję trwającą 6 lat, przy czym co 3 lata do dnia 31 grudnia miała ustępować połowa członków, w ten sposób, że członkowie i ich zastępcy z jednego obwodu wyborczego mieli ustępować jednocześnie. Ponieważ na Obwód 1 przypadała połowa mandatów, stąd albo musieliby ustąpić wszyscy wybrani z niego, albo wszyscy wybrani z pozostałych okręgów łącznie. Pierwszy niepełny rok kadencji liczył się za pełny, a połowa członków, ustępująca jako pierwsza, wyłaniana była w drodze losowania. Ustępujący członkowie i ich zastępcy mogli być ponownie wybierani. Zastępcy członków mogli zastępować członków doraźnie, a w razie ich wystąpienia z Izby zajmowali ich miejsce, na czas pozostały do nowych wyborów, według największej liczby otrzymanych głosów, a w wypadku ich równej liczby według porządku alfabetycznego⁴⁵.

Dla celów wyborczych podzielono początkowo okręg Izby Rzemieślniczej w Białymstoku na pięć obwodów. Oczywiście głównym czynnikiem determinującym ów podział była szacunkowa liczba warsztatów rzemieślniczych w Białymstoku i w poszczególnych powiatach województwa białostockiego oraz proporcje pomiędzy nimi, choć z całą pewnością proporcje te nie były idealnym odwzorowaniem, bowiem władzom państwowym ze względów czysto organizacyjnych zależało na powiązaniu podziału na obwody wyborcze z podziałem administracyjnym na powiaty. Obwód 1 obejmował miasto Białystok i powiaty: białostocki, bielski, wołkowyski oraz szczuczynski – przypadało na niego po 8 mandatów członka i zastępcy członka Izby. Obwód 2 obejmował powiaty grodzieński i sokólski – przypadało na niego po 2 mandaty członka i zastępcy członka Izby. Obwód 3 obejmował powiaty suwalski i augustowski – przypadało na niego po 2 mandaty członka i zastępcy członka Izby. Obwód 4 obejmował powiaty łomżyński i kolneński – przypadało na niego po 2 mandaty członka i zastępcy

⁴⁵ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468, M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

członka Izby. Obwód 5 obejmował powiaty ostrowski, ostrołęcki i wysokomazowiecki – przypadało na niego po 2 mandaty członka i zastępcy członka Izby⁴⁶.

Wybory do Izby zarządzał Wojewoda Białostocki. Głosowanie było tajne. Uprawniony głosował osobiście. Rezultat wyborów ustalano według zasady większości względnej. Każdy uprawniony do głosowania mógł wnieść, poprzez komisję wyborczą, do Wojewody skargę przeciw ważności wyborów w ciągu 14 dni od dnia ogłoszenia ich wyniku. Wojewoda mógł unieważnić wybory w całości albo w części jedynie z powodu uchybienia przepisom *Rozporządzenia o prawie przemysłowym* lub statutu Izby. Jego decyzja w tej sprawie była ostateczna. W razie unieważnienia wyborów należało zarządzić ponowne wybory w ciągu trzech miesięcy od dnia powzięcia takiej decyzji. Szczegóły, dotyczące postępowania wyborczego, określone zostały w *Dziale II Regulamin Wyborczy jej Statutu z 1928 roku*⁴⁷.

Jeżeli członek lub zastępca członka Izby utracił prawa wyborcze, automatycznie przestawał pełnić funkcję. Członkowie Izby byli zobowiązani do brania udziału w posiedzeniach Zebrania Członków, opracowywania powierzonych im sprawozdań i przyjmowania wyboru do tworzonych przez Izbę komisji. Prezydent miał prawo nakładania kary porządkowej (grzywny) do 20 zł na członków Izby, uchylających się od wykonywania swych obowiązków⁴⁸.

Posiedzenia Zebrania Członków dzieliły się na zwyczajne i nadzwyczajne. Zwyczajne odbywały się przynajmniej raz na kwartał. Nadzwyczajne zwoływane były na wniosek Ministra Przemysłu i Handlu, na żądanie grupy liczącej co najmniej 1/3 członków Izby lub decyzją Zarządu. Posiedzeniom przewodniczył Prezydent lub Wiceprezydent. Najpóźniej na tydzień przed posiedzeniem zwołujący je był zobowiązany przesłać każdemu członkowi Izby, przedstawicielowi Ministra Przemysłu i Handlu oraz instruktorowi korporacji przemysłowych⁴⁹ pisemne zawiadomienie o miejscu, dniu i godzinie rozpoczęcia posiedzenia Zebrania Członków, z podaniem porządku dziennego obrad.

Zebranie Członków wyrażało swą wolę w formie uchwał. Uchwały podejmowano bezwzględną większością głosów, przy obecności co najmniej 2/3 statutowej liczby członków. Głosowania odbywały się jawnie, z wyłączeniem wyborów członków Zarządu, komisji oraz Sekretarza Izby⁵⁰.

⁴⁶ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

⁴⁷ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468, M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

⁴⁸ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

⁴⁹ Funkcjonowanie tej instytucji obok prawa przemysłowego normowało również *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 października 1928 r. o zakresie czynności instruktorów korporacji przemysłowych* – Dz.U. z 1928 r. Nr 93, poz. 826.

⁵⁰ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

Kompetencje Zebrania Członków można podzielić na niezależne oraz zależne od zatwierdzenia Ministra Przemysłu i Handlu. Do kompetencji niezależnych należało: wnioskowanie do Ministra Przemysłu i Handlu o zatwierdzenie zmian w statucie Izby, uchwalanie regulaminu Zebrania Członków, wybór Zarządu i uchwalanie jego regulaminu, mianowanie Sekretarza Izby, uchwalanie regulaminu organizacyjnego biura Izby, wybór komisji i uchwalanie ich regulaminów, uchwalanie regulaminu służbowego (pracowniczego) dla personelu biurowego Izby, opiniowanie i uchwalanie wniosków do władz państwowych w sprawach ogólnych interesów rzemiosła, wydawanie zarządzeń w sprawie zbierania danych statystycznych rzemiosła wojewódzkiego, upoważnianie Prezydenta do wyznaczania spośród członków Izby delegatów do szkolnych i urzędowych komisji egzaminacyjnych. Do wymagających zatwierdzenia ministerialnego kompetencji Zebrania Członków należało: uchwalanie budżetu oraz wydatków w nim nieprzewidzianych, rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań finansowych, nabywanie, zbywanie lub zastawianie nieruchomości, zaciąganie pożyczek, z wyjątkiem pożyczek krótkoterminowych, które mogły być spłacone z nadwyżki dochodów bieżących jednego roku obrachunkowego, zbywanie ruchomości Izby, posiadających wartość historyczną, artystyczną lub naukową, uchwalanie przepisów regulujących sprawy terminatorskie. Przy czym regulacje w sprawach terminatorskich wchodziły w życie z chwilą ogłoszenia w „Białostockim Dzienniku Wojewódzkim”⁵¹.

Przygotowując *Rozporządzenie o izbach rzemieślniczych i ich związku*, władze państwowe dostrzegły konieczność wprowadzenia rozwiązań przejściowych. Było to związane z wymaganym prawem przemysłowym, ustąpieniem połowy członków izb rzemieślniczych oraz wyborami nowych członków w ich miejsce. Aby zatem uniknąć konieczności przeprowadzania w krótkim odstępie dwóch kolejnych wyborów, Prezydent Rzeczypospolitej upoważnił Ministra Przemysłu i Handlu do odroczenia ustąpienia połowy składów izb rzemieślniczych do końca roku 1933⁵².

W myśl postanowień *Statutu z 1934 roku* Zebranie Radców zastąpiło dotychczasowy najwyższy organ władzy izby, jakim było Zebranie Członków. Inaczej również dobierano skład osobowy tego organu. Izba Rzemieślnicza w Białymstoku składała się odtąd z 20 radców i 12 ich zastępców. Przy czym, 12 radców i wszyscy zastępcy wybierani byli przez rzemieślników, a 8 radców powoływał Minister Przemysłu i Handlu. Przepisy, dotyczące czynnego i biernego prawa wyborczego rzemieślników, pozostawały bez zmian.

⁵¹ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

⁵² *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 października 1932 r. w sprawie wyborów do izb rzemieślniczych* – Dz.U. z 1932 r. Nr 91, poz. 780. Weszło w życie z dniem ogłoszenia, czyli 26 października 1932 roku.

Wszczęcie przeciwko radcy postępowania karno-sądowego mogło pociągnąć za sobą zawieszenie go przez Wojewodę Białostockiego w czynnościach służbowych. Radcowie oraz ich zastępcy byli wybierani na pięcioletnią kadencję. Na taki sam okres powoływani byli przez Ministra Przemysłu i Handlu radcowie, nie podlegający wyborowi. Do pięcioletniego okresu nie wliczało się roku niepełnego. Radcowie izby pełnili swoje obowiązki po upływie kadencji do czasu zwołania pierwszego zebrania radców nowo wybranych i powoływanych przez Ministra Przemysłu i Handlu⁵³. Zatem nowo wprowadzone przepisy skróciły kadencję najwyższej władzy Izby z 6 do 5 lat, ale jednocześnie likwidowały wymianę połowy jej składu po 3 latach. Należy również podkreślić, że znacząco wzrósł wpływ władz państwowych na Izbę, poprzez wprowadzenie zasady mianowania części radców przez Ministra Przemysłu i Handlu.

Ustępujący radcowie oraz ich zastępcy tak z wyboru, jak i powołani, mogli być ponownie wybierani lub powoływani. Zastępca przejmował prawa i obowiązki radcy Izby na czas jego choroby lub zawieszenia w czynnościach, na stałe zaś w razie utraty mandatu.

Minister Przemysłu i Handlu otrzymał upoważnienie do wydania w drodze rozporządzenia ordynacji wyborczej wspólnej dla wszystkich izb rzemieślniczych. Było to nowe rozwiązanie, gdyż poprzednio każda izba posiadała osobny regulamin wyborczy zawarty w jej statucie. Ordynacja ustalała zasady: podziału okręgu izby na obwody wyborcze, tworzenia list kandydatów i wyborców, postępowania wyborczego, tworzenia komisji wyborczych oraz określała władze powołane do rozstrzygnięcia o ważności list i prawomocności wyborów⁵⁴.

Termin wyborów do izby rzemieślniczej wyznaczał Minister Przemysłu i Handlu, a wybory przeprowadzał Wojewoda Białostocki. Po raz pierwszy, i jedynie przed wojną, termin wyborów radców do wszystkich izb rzemieślniczych wyznaczono na dzień 8 lipca 1934 roku⁵⁵. Po przeprowadzeniu wyborów Minister Przemysłu i Handlu wyznaczał dzień, godzinę i miejsce otwarcia izby rzemieślniczej. Otwarcia izby dokonywał Wojewoda lub jego przedstawiciel⁵⁶.

Wybory radców oraz ich zastępców były przeprowadzane listami kandydatów, w kolejności największej liczby przedstawicieli poszczególnych rodzajów wykonywanego rzemiosła w każdym obwodzie wyborczym okręgu izby rzemieślniczej. W tym celu wojewoda ustalał, z których rodzajów rzemiosła miały być w danym obwodzie wyborczym wybrani radcy i ich zastępcy. Jeżeli w obwodzie

⁵³ M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13, Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638.

⁵⁴ Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638.

⁵⁵ *Zarządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z 10 kwietnia 1934 r. o wyznaczeniu terminu wyborów do izb rzemieślniczych* – M.P. z 1934 r. Nr 85, poz. 126. Ogłoszone 13 kwietnia 1934 roku.

⁵⁶ Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638, M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

wyborczym zgłoszono tylko jedną listę kandydatów, głosowania nie przeprowadzono, a kandydaci, zgłoszeni na tej liście, zostawali uznani za wybranych⁵⁷.

Wprowadzono nowy podział na obwody wyborcze, ale zachowano ich ogólną liczbę. Obwód 1 obejmował miasto Białystok i powiaty: białostocki, bielski, wołkowyski oraz szczuczyński – przypadało na niego po 4 mandatów rady i zastępcy rady. Obwód 2 obejmował powiaty grodzieński i sokólski – przypadało na niego po 2 mandaty rady i zastępcy rady. Obwód 3 obejmował powiaty suwalski i augustowski – przypadało na niego po 2 mandaty rady i zastępcy rady. Obwód 4 obejmował powiaty łomżyński i ostrołęcki – przypadało na niego po 2 mandaty rady i zastępcy rady. Obwód 5 obejmował powiaty ostrowski i wysoko-mazowiecki – przypadało na niego po 2 mandaty rady i zastępcy rady⁵⁸.

1 kwietnia 1939 roku wprowadzano zmiany w powyższym podziale, gdy zmniejszono ilość okręgów wyborczych do czterech. Obwód 1 obejmował miasto Białystok i powiaty: białostocki, sokólski oraz szczuczyński – przypadało na niego po 5 mandatów rady i zastępcy rady. Obwód 2 obejmował powiaty grodzieński i wołkowyski – przypadało na niego po 3 mandaty rady i zastępcy rady. Obwód 3 obejmował powiaty augustowski i suwalski – przypadało na niego po 2 mandaty rady i zastępcy rady. Obwód 4 obejmował powiaty bielski i wysoko-mazowiecki – przypadało na niego po 2 mandaty rady i zastępcy rady⁵⁹.

Kompetencje Zebrania Radców w stosunku do Zebrania Członków prawie nie uległy zmianie, z jednym wszakże wyjątkiem. W związku z likwidacją urzędu Sekretarza Izby i zastąpienia go funkcją Dyrektora Izby, Zebranie Radców wybierało odtąd jedynie kandydatów na Dyrektora, którego ostatecznie powoływał Minister Przemysłu i Handlu. Także zasady zwoływania posiedzeń pozostały analogiczne⁶⁰.

Od 28 lipca 1939 roku znacząco zmieniły się procedury powoływania radców. Izba rzemieślnicza miała się odtąd składać z radców w 3/5 wybieranych przez delegatów cechów i organizacji rzemieślniczych. W stosunku do poprzednich rozwiązań, wprowadzono wybory pośrednie. W 2/5 radcowie nadal byli powoływani przez Ministra Przemysłu i Handlu. Zastępcy ich byli powoływani w ilości równej liczbie radców. Statut ustalał liczbę radców w każdej izbie, podział okręgu izby na obwody wyborcze oraz liczbę radców przypadających

⁵⁷ *Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 16 lutego 1934 r. o ordynacji wyborczej do izb rzemieślniczych* – Dz.U. z 1934 r. Nr 19, poz. 157. Weszło w życie z dniem ogłoszenia 9 marca 1934 roku.

⁵⁸ M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

⁵⁹ M.P. z 1939 r. Nr 60, poz. 116.

⁶⁰ M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

z wyboru na każdy obwód wyborczy. Ogólna liczba radców każdej izby nie mogła być mniejsza niż 15 i powinna być podzielna przez 5.

Czynne prawo wyborcze posiadali rzemieślnicy bez różnicy płci, którzy ukończyli 24 rok życia, posiadający obywatelstwo polskie, prowadzący samodzielne przedsiębiorstwo rzemieślnicze na podstawie karty rzemieślniczej lub koncesji, będący członkami cechów lub innych organizacji rzemieślniczych co najmniej przez jeden rok przed dniem zarządzenia wyborów w okręgu Izby. Osoby prawne realizować miały swoje czynne prawo wyborcze przez osoby fizyczne, które ukończyły 24 rok życia, miały obywatelstwo polskie i posiadały uzdolnienia zawodowe wymagane do uzyskania karty rzemieślniczej lub koncesji. Sposób wykonywania prawa wyborczego przez osoby prawne określić miała ordynacja wyborcza. Bierne prawo posiadali rzemieślnicy, którzy posiadali czynne prawo wyborcze, a ponadto ukończyli 30 rok życia przed dniem zarządzenia wyborów i mieli prawo używania tytułu mistrza lub byli uprawnieni do kształcenia uczniów na podstawie innych przepisów prawnych. Nie posiadały czynnego i biernego prawa wyborczego osoby pozbawione praw publicznych i obywatelskich praw honorowych bądź też prawa wykonywania zawodu⁶¹. Przed wybuchem wojny w 1939 roku nie wydano ordynacji wyborczej, zrobiono to dopiero w komunistycznej Polsce w 1948 roku⁶²! Należy zwrócić uwagę na to, że prawo wybierania było immanentnie związane z przynależnością do cechu lub innej organizacji rzemieślniczych.

Wyboru radców i ich zastępców dokonywały obwodowe zgromadzenia wyborcze złożone z delegatów, pełniących funkcję elektorów, wybranych w tajnym głosowaniu przez zwołane w tym celu walne zebranie cechów i innych organizacji rzemieślniczych. Jak z tego wynika, wybory na radców miały mieć odtąd charakter dwustopniowy. Delegaci na obwodowe zgromadzenia wyborcze (elektorzy) musieli posiadać kwalifikacje określone dla osób mających czynne prawo wyborcze. Radcowie izby i ich zastępcy byli wybierani w tajnym głosowaniu spośród kandydatów zgłoszonych na listach wyborczych.

Radcowie izby i ich zastępcy wybierani byli na kadencję trwającą 5 lat. Na taki sam okres powoływani byli przez Ministra Przemysłu i Handlu radcowie niepodlegający wyborowi, trzech z grona zasłużonych dla rzemiosła, a pozostali spośród rzemieślników, posiadających kwalifikacje uprawniające do czynnego prawa wyborczego, chociaż nie była wymagana przynależność do cechu lub innej organizacji rzemieślniczej. Radcowie izby pełnić mieli swoje obowiązki po upływie kadencji, do czasu pierwszego zebrania nowo wybranych i powołanych przez Ministra Przemysłu i Handlu. Zastępca przejmował prawa i obo-

⁶¹ Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

⁶² *Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z 7 sierpnia 1948 r. o ordynacji wyborczej do izb rzemieślniczych* – Dz.U. z 1948 r. Nr 42, poz. 306. Ogłoszone 1 września 1948 roku.

wiązki radcy na czas jego choroby lub zawieszenia w czynnościach, na stałe zaś w razie utraty mandatu. Minister Przemysłu i Handlu mógł w wypadku wszczęcia przeciwko radcy postępowania karno-sądowego zawiesić go w czynnościach radcy⁶³.

Analogicznie, jak to miało już miejsce w przeszłości, gdy władze państwowe postanowiły uregulować kwestie dotyczące izb rzemieślniczych ustawą, w przewidywaniu tego faktu Sejm Rzeczypospolitej Polskiej upoważnił Ministra Przemysłu i Handlu do przedłużenia na okres do jednego roku długości kadencji radców izb rzemieślniczych, istniejących w dniu wejścia w życie ustawy⁶⁴.

Zarząd

Zgodnie ze *Statutem z 1928 roku* Zarząd wybierało Zebranie Członków na trzyletnią kadencję. Członków Zarządu wybierano bezwzględną większością głosów. Zarząd składał się z 5 członków, w tym: Prezydenta i Wiceprezydenta⁶⁵.

Zgodnie ze *Statutem z 1934 roku* Zarząd wyłaniany był przez Zebranie Radców na pięcioletnią kadencję. Członków Zarządu wybierano zwykłą większością głosów. Czas urzędowania Zarządu uległ zatem wydłużeniu o dwa lata. Liczebność Zarządu nie uległa zmianie, a w jego składzie obligatoryjnie zasiadali Prezes i Wiceprezes. Funkcja Prezesa zastąpiła funkcję dotychczasowego Prezydenta, podobnie jak Wiceprezes wykonywał odtąd obowiązki dawnego Wiceprezydenta. Zarząd podejmował uchwały przy obecności co najmniej 3 członków, w tym obligatoryjnie Prezesa albo Wiceprezesa⁶⁶.

W całym okresie międzywojennym członkami Zarządu mogli być wyłącznie członkowie (radcy) Izby. Przy czym członkowie Zarządu pełnili swe funkcje bezpłatnie, choć poniesione przez nich wydatki, niezbędne do wykonywania powierzonych zadań, podlegały zwrotowi. Zarząd był zobowiązany zbierać się nie rzadziej niż raz na miesiąc. O każdej zmianie w swym składzie musiał zawiadomić w ciągu 3 dni Wojewodę Białostockiego.

Do kompetencji Zarządu należało: sprawowanie bieżącej administracji nad majątkiem Izby, kierowanie bieżącymi sprawami Izby, wykonywanie uchwał Zebrania, czuwanie nad wykonywaniem wydanych przez Izbę zarządzeń i przepisów, rozstrzyganie odwołań od decyzji Prezydenta (Prezesa) w sprawach dopuszczenia do egzaminu czeladniczego lub mistrzowskiego, rozstrzyganie odwołań

⁶³ Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

⁶⁴ *Ustawa z dnia 28 czerwca 1939 r. o przedłużeniu kadencji izb rzemieślniczych* – Dz.U. z 1939 r. Nr 60, poz. 396. Weszła w życie z dniem ogłoszenia, czyli 7 lipca 1939 roku.

⁶⁵ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

⁶⁶ M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

i zażeń wniesionych przez kandydatów na komisję egzaminacyjną, rozpatrywanie sprzeciwu zgłoszonego przez przewodniczącą komisji egzaminacyjnej albo jej członków kwestionujących uchwały komisji o wyniku egzaminu, załatwianie spraw nie zastrzeżonych do kompetencji Zebrania lub osobnych komisji⁶⁷.

Zmiany w roku 1939 nie przyniosły dla funkcjonowania Zarządu żadnych istotnych nowości⁶⁸.

Sekretarz → Dyrektor

Do załatwiania prac pomocniczych, wynikających z zakresu działania, Izba powoływała spoza grona swych członków zawodowo wykształconego Sekretarza oraz zatrudniała personel biurowy. Sekretarz był kierownikiem biura. Do kompetencji Sekretarza należało również przygotowywanie corocznie projektu budżetu (preliminarza budżetowego) oraz projektu sprawozdania finansowego Izby. Sekretarz, obok Prezydenta lub Wiceprezydenta, podpisywał również oświadczenia woli w imieniu Izby⁶⁹.

Rozporządzenie o izbach rzemieślniczych i ich związku przyniosło zastąpienie dotychczasowej funkcji Sekretarza funkcją Dyrektora. Jednak poza zmianą nazwy, na bardziej prestiżową, zmienił się również sposób powoływania na to stanowisko, gdyż o jego obsadzie decydował teraz Minister Przemysłu i Handlu. Zebranie Radców wybierało, w głosowaniu tajnym, zwykłą większością głosów, trzech kandydatów na Dyrektora. Minister Przemysłu i Handlu zatwierdzał jednego z nich na stanowisku. Dyrektor był szefem biura Izby oraz kierował pracą przygotowawczą i wykonawczą w sprawach wynikających z zakresu działania Izby. Minister mógł zwolnić Dyrektora po wysłuchaniu Zarządu. Umowa zawarta z Dyrektorem podlegała zatwierdzeniu przez Ministra Przemysłu i Handlu⁷⁰.

Organizacja biura normowana była regulaminem uchwalanym przez Zebranie Członków. Personel biurowy powoływał Prezydent lub Wiceprezydent, na wniosek Sekretarza. Sekretarz i pozostali pracownicy biura pobierali wynagrodzenie i podlegali państwowym przepisom emerytalnym. Status pracowników biura regulował regulamin służbowy uchwalany przez Zebranie Członków⁷¹.

Od 1934 roku statut służbowy uchwalało Zebranie Radców i podlegał on zatwierdzeniu przez Ministra Przemysłu i Handlu. Statut służbowy ustalał warunki

⁶⁷ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319, M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

⁶⁸ Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

⁶⁹ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

⁷⁰ Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638.

⁷¹ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

powoływania i zwalniania pracowników, ich odpowiedzialności oraz obowiązki i prawa zarówno Dyrektora jak i pracowników. Dyrektor i pracownicy biura izby podlegali przepisom o ubezpieczeniach społecznych⁷².

Od 28 lipca 1939 roku Zebranie Radców wybierało zwyczajną większością głosów, w jednym tajnym głosowaniu, dwóch kandydatów na Dyrektora. Musiały to być osoby posiadające wyższe wykształcenie i legitymujące się przynajmniej trzyletnią pracą w samorządzie gospodarczym lub w organizacjach rzemieślniczych. W wypadkach szczególnych Minister Przemysłu i Handlu mógł zwolnić kandydata od spełnienia jednego z tych warunków. Minister Przemysłu i Handlu zatwierdzał jednego z kandydatów na stanowisko Dyrektora. W razie odmowy zatwierdzenia jednego z wybranych kandydatów Zebranie musiało dokonać ponownego wyboru w terminie do trzech miesięcy od daty doręczenia Izbie decyzji Ministra Przemysłu i Handlu⁷³.

Komisje ogólne

Izba mogła tworzyć stałe lub czasowe komisje, realizujące zadania im powierzone. Członek Izby, a później radca, miał obowiązek przyjęcia wyboru do komisji ogólnej. Członkowie komisji pełnili swoje funkcje bezpłatnie, choć przysługiwał im zwrot poniesionych kosztów⁷⁴. Spośród komisji ogólnych najistotniejszą rolę odgrywała komisja rewizyjna, choć ustawy obowiązek jej tworzenia wprowadzono teoretycznie dopiero 28 lipca 1939 roku⁷⁵. Jej opinia była niezbędna przy zatwierdzeniach sprawozdań finansowych, choć jej rola nie ograniczała się do tego.

Komisje egzaminacyjne

Izba obligatoryjnie musiała tworzyć komisje egzaminacyjne. Były trzy rodzaje takich komisji:

- 1) komisje egzaminacyjne czeladnicze;
- 2) komisje egzaminacyjne mistrzowskie;
- 3) komisje egzaminacyjne na podkuwaczy koni.

⁷² Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638.

⁷³ Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

⁷⁴ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468, M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319, Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638, M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

⁷⁵ Dz.U. z 1939 r. Nr 65, poz. 434.

Przy czym te ostatnie tworzone przeważnie wspólnie z izbą rolniczą⁷⁶. Należy w tym miejscu podkreślić, że działalność komisji egzaminacyjnych, zwłaszcza czeladniczych, stanowiła jedną z zasadniczych funkcji izb rzemieślniczych, angażujących lwią część ich zasobów finansowych i kadrowych.

Komisje wyborcze

Dla potrzeby przeprowadzania wyborów powszechnych do Izby Wojewoda Białostocki powoływał na tę okazję komisje wyborcze: Główną Komisję Wyborczą i obwodowe komisje wyborcze, od roku 1933 istniała również możliwość tworzenia miejscowych komisji wyborczych. Główna Komisja Wyborcza składała się z wyznaczanych przez Wojewodę Białostockiego: przewodniczącego albo jego zastępcy – spośród urzędników państwowych oraz z 8 członków lub 8 ich zastępców – spośród kandydatów zgłoszonych przez 8 najliczniej reprezentowanych rodzajów rzemiosła w okręgu Izby. Zastępca przewodniczącego Głównej Komisji Wyborczej oraz zastępcy jej członków wchodził w skład komisji tylko w razie nieobecności osoby, którą zastępowali.

Większość rozwiązań prawnych dla obwodowych i miejscowych komisji wyborczych była podobna. Komisje te składały się z przewodniczącego albo jego zastępcy oraz 4 członków lub 4 zastępców. Przewodniczącym był z urzędu przełożony władzy przemysłowej I instancji (starosta powiatowy) miejsca siedziby komisji wyborczej. Natomiast zastępcą przewodniczącego był z urzędu zastępca przełożonego tejże władzy. Członkowie oraz ich zastępcy byli wyznaczeni przez Wojewodę Białostockiego spośród kandydatów przedstawionych przez przedstawicieli 4 najliczniej reprezentowanych rodzajów rzemiosła w obwodzie wyborczym. Zastępca przewodniczącego, jak też zastępcy jej członków, wchodził w skład komisji tylko w razie nieobecności osoby, którą zastępowali. Z chwilą uprawomocnienia się wyniku wyborów Wojewoda rozwiązywał komisje wyborcze⁷⁷.

Wydział Czeladników

Przy Izbie istniał Wydział Czeladników, warunkiem jego działania było posiadanie wydziału czeladników przez co najmniej jeden cech należący do okręgu Izby. Bowiem członków Wydziału Czeladników przy Izbie i ich zastępców wy-

⁷⁶ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468, M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319, Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 638, M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

⁷⁷ M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319, Dz.U. z 1934 r. Nr 19, poz. 157, M.P. z 1934 r. Nr 8, poz. 13.

bierały wydziały czeladników, funkcjonujących przy cechach. Czeladnicy zatrudnieni w przedsiębiorstwach należących do cechu, przy którym nie istniał wydział czeladników, byli pozbawieni praw wyborczych.

Członków wydziału wybierało się na kadencję trwającą 6 lat, przy czym co 3 lata, do dnia 31 grudnia, połowa członków miała ustępować. Pierwszy niepełny rok kadencji liczył się za pełny, a połowa członków ustępująca jako pierwsza miała zostać wyłoniona w drodze losowania. Ustępujący członkowie mogli być ponownie wybierani. W równej liczbie wybierani byli także zastępcy członków, którzy mogli zastępować członków wydziału w razie potrzeby, w razie zaś ich ustąpienia wstępowali na ich miejsce na czas pozostały do nowych wyborów.

Wydział Czeladników Izby Rzemieślniczej w Białymstoku składał się 5 członków i 5 ich zastępców. Członków Wydziału Czeladników wybierano w obwodach wyborczych Izby. Przy czym każdemu obwodowi przypisano po 1 mandacie członka i zastępcy. Jeżeli w danym obwodzie wyborczym nie było cechów z wydziałami czeladników, to mandat przypadający na ten obwód przechodził na Obwód 1. Jeżeli jednak i w nim nie byłoby cechów z wydziałami czeladników, to przypadające na ten obwód mandaty przechodziły na obwód, gdzie była największa liczba cechów z wydziałami czeladniczymi. Wyborów dokonywały cechowe wydziały czeladników w drodze pisemnego głosowania pod kontrolą delegata Wojewody Białostockiego.

Do kompetencji Wydziału Czeladników należało: przedstawianie opinii i wniosków dotyczących spraw terminatorów i czeladników, współdziałanie w wydawaniu opinii i wniosków w sprawach terminatorów i czeladników przez inne organy Izby, prawo współdziałania w regulowaniu spraw terminatorskich, uczestniczenie w obradach i uchwałach dotyczących ustroju i działalności komisji egzaminacyjnych czeladniczych tworzonych przy Izbie. Wydziałowi Czeladników przysługiwało również prawo delegowania dwóch swoich członków na posiedzenia Zarządu. Mieli oni, w zakresie powyższych kompetencji, prawo zabierania głosu w obradach i brania udziału w głosowaniach nad podejmowanymi przez te organy uchwałami⁷⁸.

Rozporządzenie o izbach rzemieślniczych i ich związku zniósło wydziały czeladników, a *Statut z 1934 roku* już o nim nie wspomina. I można ten fakt z powodzeniem uznać za jednoznaczną ocenę sensu funkcjonowania takiego organu w strukturach izb rzemieślniczych.

⁷⁸ Dz.U. z 1927 r. Nr 53, poz. 468, M.P. z 1928 r. Nr 167, poz. 319.

Zakończenie

Izba Rzemieślnicza w Białymstoku przechodziła w krótkim okresie swego funkcjonowania przed wybuchem wojny dość znaczne zmiany organizacyjne. Nie była to jednak specyfika tylko tej Izby. Przebudowa struktur dotyczyła bowiem wszystkich takich izb w Polsce i była związana z jednej strony z ciągłym poszukiwaniem optymalnych rozwiązań organizacyjnych, a z drugiej z dążeniem władz sanacyjnych do jak największego wpływu na funkcjonowanie samorządu zawodowego w kraju.

Utworzenie jednolitej ogólnopolskiej sieć izb rzemieślniczych należy ocenić pozytywnie. Ostatecznie bowiem wprowadzenie tego typu instytucji na obszar całego kraju było na tyle udanym przedsięwzięciem, że przetrwały one po dziś dzień (oczywiście te znajdujące się na terenie państwa w kształcie powojennym), choć w nieco zmienionym charakterze. Izba Rzemieślnicza w Białymstoku jest zaś tego dobrym przykładem.

Organization of the Chamber of Crafts in 1927–1930

The aim of this article is to present the most important facts pertaining to the organization and the main trends in the evolution of the Chamber of Crafts in Białystok in the interwar period. The caesuras for the chronological range of the work are: on the one side, the date of the origin of the Chamber and coming into effect of the – homogeneous for the whole territory of Poland – industrial law and, on the other side, the outbreak of the war in 1939. The work is mainly based on sources. The author conveyed an analysis of the state legal acts of 1927–1939. The article is divided into twelve sections.

In the introduction the circumstances of the origin of the Chamber of Crafts in Białystok and the reasons of the enforcement of the homogenous industrial law in Poland are presented. Then, major legal sources relevant to the topic as well as issues pertaining to the creation of the Statute and the changes in it are described. Next, the scope of still expanding activities of the Chamber is taken into consideration. Relations with guilds and the territorial extent of the Chamber's activities are discussed. The Structure of the Chamber – with the focus on the activity of its main organs of power: the Assembly of Members then replaced by the Assembly of Advisors; the Board; Secretary then replaced by Director; general examinational and electoral commissions and the Department of Journeymen – is analyzed. For each of the above mentioned organs the structure, method of appointment and competence, with special emphasis on the authorities of the Białystok Chamber – the Assembly of Members (Advisors), appointed in the general election conducted among craftsmen of the Białystok voivodship are presented. Here it is to be stressed that, whereas all Chamber members were

elected, it was true only about the majority of the advisors, as the Minister of Industry and Commerce was in power to appoint some of them. The article concludes with a summary of the visible tendencies in the organizational changes in the Chamber of Crafts in Białystok, which left a lasting mark on the history of Białystok and the region.